

HÄLLESTADS- BYGDEN

ÅRGÅNG 46
Nr 1, 2017

INFORMATION FRÅN
HÄLLESTADS HEMBYGDSFÖRENING

HÄLLESTADSBYGDEN - Nr 1, 2017

Ansvarig utgivare:

Styrelsen för Hällestads Hembygdsförening, Hällestad
Bankgiro 5054-3487 för medlemsavgifter

Hembygdsvänner!

Ännu ett år har lagts till handlingarna och vi skriver 2017. Vad har då 2016 att förtälja? För hembygdsföreningens del blev det så att vi fick möjlighet att under vårvintern försälja den donerade gården Åsebro vilket gav en stabil kassa till föreningen. Men, som alltid med gamla byggnader finns det mycket underhåll att utföra. På hösten 2015 hade stormen Helga blåst ned en del takpannor på Badhuset vid Udden och blottat ett tak i mycket dåligt skick. Vad göra? När det visade sig att de sönderblåsta pannorna inte tillverkades längre beslutades, i samråd med Länsförsäkringar, att hela taket skulle läggas om och arbetet blev utlagt på entreprenad.

När nu taket var åtgärdat fick styrelsen en undran från en mångårig medlem om det inte var dags att titta på tillståndet invändigt. Sagt och gjort. Beslut togs att mötesrum och kök i Badhuset skulle rustas. Även detta arbete lades ut på entreprenad. Köket fick bl.a. ny diskbänk med standardhöjd, den gamla inbjöd till knästående arbetsuppgifter. Gubbdagis fick på sin lott att restaurera förstugan som isolerades, det saknades isolering i tak och väggar och kändes mycket ogästvänligt. Innanfönster tillverkades och kom på plats. Gubbdagis har i vanlig ordning kämpat på med bl.a. rödfärgning och målning av Badhuset, gräsklippning, tillverkning av tak över hembygds skylten, upp- och nedmontering av läktare vid Gruvstugan m.m.

År 2016 får betecknas som ett arbetsamt år gällande föreningsarbetet och får man med ålderns rätt önska ett lugnare 2017? Till sist vill jag tacka alla som ställer upp och hjälper till när behov är påkallat.

Ordföranden

Vår hemsida hittar ni på adress:

www.hembygd.se/hallestads-hembygdsforening/

Om Du vill bidra med bilder eller artiklar till nästa års Hällestadsbygden, hör av Dig till någon i styrelsen eller skicka ett mail.

Föreningens e-postadress är: **hembygden.hallestad@gmail.com**

ÅRSMÖTE

Föreningens årsmöte hålls i

Församlingshemmet i Hällestad

fredag 10 mars kl. 19.00

Årsmötesförhandlingar - Kaffe - Lotterier

Sång och musik med Tre Gökar

Bakom namnet Tre Gökar döljer sig tre Motalabor som roar sig
med att roa andra trevliga människor.

PROGRAM 2017

5 april	kl. 09.00	Gubbdagis startar vid Hembygdsgården
27 maj	kl. 09.00	Gökotta vid Åsebro. Föreningen bjuder på fika
6 juni		Nationaldagsfirande vid Hembygdsgården. Se annons i dagstidningarna.
7 juni	kl. 14.00	De boende på Hällestadgården och Åstugan är välkomna till Hembygdsgården. Kaffeservering
12 aug	kl. 10.00	Hell'ste Marken vid Hembygdsgården
Vår & höst		Ev. ännu ej planerade aktiviteter annonseras i dagspressen

VARMT VÄLKOMMEN!

Verksamhetsberättelse för HÄLLESTADS HEMBYGDSFÖRENING

Verksamhetsåret 2016

Styrelsen gm Birgit Johansson

STYRELSENS SAMMANSÄTTNING

Ordförande: Gösta Kronvall
Vice ordf.: Roger Svensson
Kassör: Per-Erik Lindhé
Sekreterare: Birgit Johansson
Ledamot: Per Siljedahl
Ledamot: Robert Wahlström

Suppleanter:
Harald Johansson
Hans Hellström
Yngve Bäck
Lotta Nestor Koljo

ÅRSMÖTE

Föreningens årsmöte hölls i Hällestads Församlingshem den 11 mars, 2016. Ordförande Gösta Kronvall öppnade mötet och hälsade ett 50-tal medlemmar välkomna, därpå hölls en tyst minut för att hedra de medlemmar som avlidit under året.

Mötets ordförande var Jan-Eric Karlström, Margareta Baggman förde protokoll. Sedvanliga förhandlingar och avtackningar stod på agendan.

Efter avslutade förhandlingar medverkade Aron Oskarsson och Kurt Spjuth med programmet "Silver och järn". Aron berättade om smeder och järn och om belöningar i

form av silverskedar, Kurt underhöll med sång till durspel och gitarr.

Kaffe serverades och blomsterlotterier anordnades.

MÖTEN OCH SAMMANKOMSTER

Under 2016 har det varit 9 protokollförda sammanträden.

Den 19 mars deltog föreningen i Loppis i Församlingshemmet. Försäljningen gick bra och många påsksaker såldes.

De boende vid Hällestadgården bjöds till Hembygdsgården den 8 juni.

Föreningen har deltagit med diverse föremål ur samlingarna vid en utställning i Hällestads kyrka över sommaren.

Den 20 juli deltog föreningen tillsammans med Hällestadgårdens Vänner i en utflykt till Bönergården. Den 22 juli anordnades frågesport och fika vid Hembygdsgården för de boende på Hällestadgården, 40 personer deltog.

Den 26 november ordnade föreningen fika och underhållning på Hällestadgården. Roland Cratz och Göran Svensson stod för sång och musik.

Hells'te Marken gick av stapeln lördagen den 13 aug. Även vid årets marknad ansvarade hembygdsgörelningen för tillagning och servering av kålsoppa med "gott resultat".

REPRESENTATION

Styrelsemedlemmar har under året medverkat vid Marknadsalliansens möten, Nationaldagskommitténs möten samt möten med Hällestadsgårdens Vänner.

Föreningen uppvaktade Risinge Hembygdsförening med en tavla av Jan-Eric Karlström i samband med föreningens 100-årsjubileum.

Gösta Johansson och Gösta Kronvall klädda i Hällestadsvästen på Skansen 27 aug. 2016

Med anledning av Sveriges Hembygdsförbunds 100-årsjubileum 2016 blev vår förening utsedd att representera Östergötland vid firandet på Skansen den 27 augusti och då som guider vid Hällestads klockstapel.

Vid Arkivens Dag 12 november i Finspångs kommunhus medverkade föreningen med en fotoutställning, Hällestadsvästen samt ytterligare några föremål ur samlingarna.

HEMBYGDSGÅRDEN

Gubbdagiset har gjort nödvändigt underhåll på byggnader, gräsmattor och örtagård har skötts.

Yngve Bäck snickrar skylttak.

ÅSEBRO

Invändig och utvändig skötsel har gjorts. En hel del lösöre har rensats ut och fraktats bort.

ÖSTERBY SMEDJAN

Är fortsatt uthyrd.

HÄLLESTADSBYGDEN

Tidskriften har getts ut en gång under året.

Ordförande har ordet, inleder tidskriften, därefter rapport från gubbdagis. Drygt en handfull skribenter har hjälpt till att fylla de övriga sidorna. Hällestadsbygden har som alltid ett intressant och fascinerande innehåll.

MEDLEMMAR

Medlemsantalet var vid årets slut 407

RAPPORTER

En del föremål, fotografier och handlingar har under året ökat på samlingarna. En välhållen damcykel från sent 1940-tal och en ovanlig, sexsitsig soffa tillverkad

på 1800-talet är exempel på större föremål som inkommit till föreningen under året.

FÖRENINGENS HEMSIDA

Besökare från stora delar av världen har visat intresse för föreningens hemsida under året.

Yvonne Lindhé jobbar med Bygdebånd

Bygdeband - lokalhistoria på webben

Omkring 700 platser, gårdar, torp och fastigheter finns hittills inskrivna och skannade till föreningens sidor på bygdeband. Internetplatsen uppdateras fortlöpande med dokument och bilder, material som hämtas ur föreningens omfattningsrika arkiv.

Bygdeband hittas på webbadress:

www.bygdeband.se/plats/411601/sverige/ostergotlands-lan/finspang/hallestad/

SLUTORD

Styrelsen tackar er alla som bidragit till verksamheten under året. Vi önskar ett lika gott 2017. Stort tack!

Styrelsen

Redovisning försäljning Åsebro

Försäljningssumma	1 870 000:00
Omkostnader vid försäljning, mäklare, besiktning och analys	110 144:00
Nettobehållning	1 759 856:00

Noterat: Anledningen att skatteavdrag inte redovisas hänvisar vi till meddelande från Skatteverket enligt följande: ..."Ni har skickat stadgar, resultaträkning, balansräkning och verksamhetsberättelse. Dessa bekräftar att ni anses vara en allmännyttig förening som inte beskattas för kapitalvinster"...

Takreovering

Entreprenörer

Entreprenörer	171 678:00
Ersättning LF Östgöta	40 144:00
Totalkostnad föreningen	131 534:00

Invändig reovering

Entreprenörer	78 457:00
Material för egen arbete	57 839:00

I verksamhetsberättelsen för år 1926-1927 berättas om reparationer vid Hembygdsgården - historien upprepar sig!

Årsberättelse.

Härmed avgives följande berättelse över Hällestads Hembygdsförenings verksamhet under verksamhetsåret 1 juli 1926 - 30 juni 1927.

Under veckorna före årsmötet och hembygdsfesten den 9 augusti 1926 genomgick hembygdsstugan, där föreningens samlingar alltfört förvaras, en reparation. Utvändigt lagades tak och väggar, varjämte väggarna målades, vilka arbeten bekostades av Fabr. Jon. Widman, som äger stugan. Västra rummet i nedre och västra rummet i övre våningen tapetserades liksom även trappuppgången, varförutom målningsarbeten utfördes i förrummet och å taken i två rum. De inre reparationerna skedde på Hembygdsföreningens bekostnad. Efter dessa reparationsarbeten, varigenom lokalerna fingo ett trevligare utseende, ^{om/}ordnades samlingarna av ordföranden, så att dessa i ett värdigare skick kunde visas vid festen.

Under verksamhetsåret ökades samlingarna med 113 nummer eller från inventarienummer 509 till 622. Bland dessa må nämnas: "märk", två medaljer, ett flertal böcker av äldre datum, fiol gjord av Anders Larsson i Sängen, Klintorp, handskrifter, åtta stycken sten-
yxor funna i Hällestad.

Till alla dem, som skänkt föremål till samlingarna eller på annat sätt stött Hembygdsföreningen i dess strävanden, uttalas ett varmt tack.

Hällestad den 12 augusti 1927.

Justaf Olsson.
nat.
Folkbarnens
sekr.
Evert Liljekalu
Evert Johansson
Gosse Nilsson

TILL MINNE LARS-ERIK THORSELL

Lars-Erik Thorsell gick bort under 2016 och föreningen har förlorat en trogen medlem och kunnig medarbetare i tidningen Hällestadsbygden. Under några år var Lars-Erik ledamot i styrelsen och under åren 1994-2016 medverkade han i varje nummer av Hällestadsbygden. Han bidrog alltid med intressanta artiklar och bilder från Hällestad och framförallt från Borggård. Han hade en gedigen kunskap och kände sin hembygd mycket väl, det kommer vi att sakna.

Styrelsen

TILL MINNE UNO SAMUELSSON

En fura har fallit. Hembygds- och föreningsvännen Uno Samuelsson finns inte bland oss längre, men minnet av Uno kommer att finnas kvar bland oss, vi som hade förmånen att få samarbeta med en sann föreningsvän. Saknaden är stor.

Styrelsen

DET ÄR ÅR 1874

Aron Oskarsson

Till minne av Lars-Erik Thorsell, mångkunnig noggrann skildrare av Hällestadbygden ofta med utgångspunkt i det Borggård han så väl kände.

Det är år 1874. Det är den 19 september. Det är lördag. Klockan är 16.30. Nere vid Hällestads station är det ett myller av människor. Hela bygden tycks vara där. Barn hålls tillbaka av oroliga föräldrar: Akta er för spåret!

*Många av bygdens mest kända damer syns samlade - alla i sina vackraste klänningar. Några är klädda à la mode med tyget samlat som på en kudde på stussen.
- Turnyr, viskar någon.*

På bord står brickor med glas och brickor med frukt. Litet vid sidan syns poststationsföreståndarinnan Emma Schröder och hennes mor.

Så hörs tågets ångvissla - Borggård passeras, Trägård saluterar - och nu kommer tåget och nu kommer Han, Oscar II, den nye konungen, Han som skall inviga järnvägsförbindelsen Pålshoda-Finspång. När Oscar är på väg att stiga ur den vagn som Carl Ekman låtit tillverka inför invigningen får de som står närmast för ett ögonblick se in i vagnen, se soffan och läns-

stolarna klädda i röd sidendamast, se den tjocka orientaliska mattan, se divansbordet av mahogny¹ men vad är det mot att få se den nye konungen.

Så lång han är! Oscar tycks ha behov av att sträcka på benen. Det är ju inte underligt heller. Den sena lunchen vid Hjortkvarn känns i kroppen.

- Hällestad, ja, ja - den käre salig Carl, säger Oscar till kammarherre Douglas men allt drunknar i de samlade hällestadsbornas: Leve Konungen, Leve Konungen!

Att Oscar kände till Hällestad berodde nog inte på att han som arvprins varit hertig av Östergötland. Det fanns en annan och mer trolig orsak. När det stod klart att Oscar skulle efterträda Carl XV som kung – den äldre brodern Gustaf hade dött liksom Carls ende son – hade han att också ta del av broderns mera privata affärer.

¹ Se Lars-Erik Thorsell i *Hällestadsbygden 2014*.

Redan i december 1872 bara några månader efter Carls död skriver Oscar i ett brev till Ludvig Manderström om en sörjande Mlle. Wilhelmine Schröder, f.d. bekant till Carl:

...hon är ganska beskedlig och in-skränkt... och har fått av mig åtskil-liga 100R... Nu begär hon att få bo i en förfallen stuga vid Ulriksdal vid Qvarnbacken. Jag vet ej om sådan finnes... men gärna ...hon syr handskar... Men jag låter henne helst tala själv. När hon ej lipar går tungan oupphörligt, på skånska.

Vem var nu Wilhelmine Schröder och vad har hon med Carl XV och Hällestad att göra?

Den då 21-åriga Wilhelmine Schröder² tycks redan 1860 sökt upp kung Carl när han vistades på Bäckaskog i Skåne. Han hade då tagit del av en tvist mellan Wilhelmines far, en från Danmark inflyttad godsägare, och en skånsk adelsman, major Mühldenfels, som skulle ha planerat mörda Wilhelmines far. Wilhelmine Schröder blev enligt hennes långt senare ned-tecknade minnen mycket vänligt mottagen av Carl:

”Ja visst, säger konungen ivrigt bläddrande i den digra luntan, Jag talade med Tornérhielm härom! Men adeln håller ihop. De vilja nog

ej ha skammen att en ståndsbroder skulle kallas mördare. Nå mänsklig rättvisa undslapp Mühldenfels men Guds straff nådde honom, han blev helt vansinnig, nu är han död stackarn”!

Wilhelmine blev alltså uppmärksammad av kung Carl och uppmanad att om så fordrades återkomma i ärendet, vilket hon gjorde. Kungen tycks ha blivit imponerad av den allvarliga unga flickan. Därför blev hon så mycket mer förundrad kanske bestört när han 1865 stoppade en ansökan från henne om att få delta i en kurs för blivande telegrafister. Kungens förtrogne baron Tornérhielm tycks inte heller först förstått orsaken men när han hört Carls förklaring att ”Wilhelmine kunde ta skada av umgänget med ”yra” telegrafistkamrater och deras manliga vänner” och fått klart för sig att Wilhelmine inte längre kunnat motstå kungens intensiva uppvaktning blev det han som fick se till att hon fick ett arbete. Han lovade hjälpa henne till en tjänst i Postverket men påpekade:

”Jag vill visst inte tillråda, men det är en förbaskad skillnad att ta emot vad han kan erbjuda än för liten lön sköta en poststation”.

² *Se Lars-Erik Thorsell i Hällestadsbygden 2010.*

Wilhelmine hade envist stått på sig i ett avseende. Hon ville känna tryggheten av att kunna försörja sig och sin mor genom ett eget arbete. Resultatet blev en kompromiss: hon blev alltså av Tornérhielm "på nådig befallning" rekommenderad

hos beslutfattarna i Postverket till en tjänst. Tjänsten blev i "Hällestad, några mil västerut från Norrköping". Givetvis ingick i kompromissen att hon några gånger om året skulle komma till Stockholm!

Den poststation som Wilhelmine Schröder skulle förestå var nyinrättad i Hällestad. Här hade funnits postkontor³ tidigare mellan åren 1752 och 1840 men det året flyttades kontoret till Tjällmo. År 1866, den 1 september, fick alltså Hällestad åter en egen postanordning. "Hellestad poststation" skulle dock lyda under postexpeditionen Tjällmo och dessutom direkt utväxla post med postkontoret i Norrköping. Poststationslokalen iordningställdes i fastigheten Nyalund och det var alltså där Wilhelmine Schröder hade sin arbetsplats.

I den "överenskommelse" som fanns med majestätet ingick regelbundna besök i Stockholm. Vad fann då Carl XV hos denna allvarliga något äldre väninna? Vi ser ju Carl som en livsglad, folklig gestalt som tog ett glas och ägnade skö-

na kvinnor sin uppvaktning. Det är givetvis inte hela sanningen. Bakom denna fasad fanns en från ungdomen litet hämmad prins med stamningsproblem, gift med en nervöst lagd prinsessa från Holland, drabbad av svår sorg när den ende sonen dog i samband med en enkel barnsjukdom. Carl kände säkert ibland en form av "syndaskuld" och fann ro hos Wilhelmine som inte liksom hans andra "väninnor" krävde något av honom. Han tyckte om att planera och inreda den relativt enkla bostad på Drottninggatan i Stockholm dit hon flyttade 1869 och där han ställde en vagn till hennes förfogande. I Hällestad efterträddes Wilhelmine som poststationsförestånderska av sin syster Emma som också kunde låta sin åldrade mor flytta med.

Hur Wilhelmine Schröder med sitt dansk/skånska ursprung och sin ställning som väninna/älskarinna till Carl upplevde tiden i Hällestad är svårt att veta. På samma sätt kan vi bara spekulera över hur hällestadborna såg på den vackra, ljushåriga, vänliga poststationsföreståndarinnan. Att bygdens ståndspersoner Buréns på Grytgöl, Trägårds på Borggård, Mörners på Sonstorp och givetvis den myndige och lärde prosten Emanuelsson

³ *Se Lars-Erik Thorsell i Hällestadsbygden 2012.*

anade/visste om de verkliga förhållandena måste anses säkert. Det var givetvis för dem en grannliga situation som krävde försiktighet och diskretion för att inte stöta sig med "den högsta makten". Det var nog som att gå på nattgammal is!

Ändå: Wilhelmine Schröder placerade för en tid Hällestad på kartan! Hon gjorde platsen känd för två kungar - två bröder som i varje fall hade svagheten för kvinnlig fågring gemensam!

När Oscar fått sin bensträckare, njutit av frukt och champagne och en god stund underhållit sig med bygdens eleganta damer signalerar tåget för avfärd och snart passeras Sonstorps marker. Carl Ekman lutar sig mot Oscar och nämner att här härskar greve Mörner.

- Mörner, ja, ja, säger Oscar, om inte en viss Mörner tagit kontakt med salig farfar hade jag nog inte suttit här.

UTSIKT FRÅN EN GRÄSTOVA

Jan-Eric Karlström

År 1962 skrev Harry Martinsson en novellsamling, som han kallade: "Utsikt från en grästorva."

I ett avsnitt skriver han:

"Gläntorna i Nordens skogar försvinner mer och mer, folk vill inte längre bo i skogen och då försvinner gläntorna. De dör av liv. Skogen, för det mesta granskogen tränger på: "Goddag, nu är vi här allesamman."

Harry Martinsson fick rätt. Idag finns nästan ingenting kvar av de gläntor han talade om. Harry Martinssons gläntor uppstod när förfäderna röjde kolbottnar och brände träkol. Gläntorna var övergivna kolbottnar. Av sådana har det funnits hundratals också här hos oss i Hällestad, i vår egen bergslagssocken.

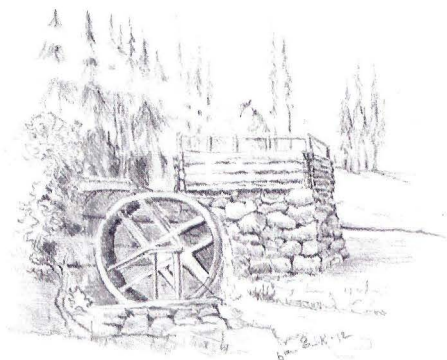
De flesta kolbottnarna växte igen redan i Harry Martinssons livstid och det är sant, att skogen blev fattigare, när de försvann.

"Gläntan blev på något sätt en kammare där skogen tog emot gäster, bjöd dem sitta ner på en stubbe och smaka på smultronen. Gräset var ljust och fint. Ofta var det svingel. Där skogen skuggade fanns det ormbunke som garnering"

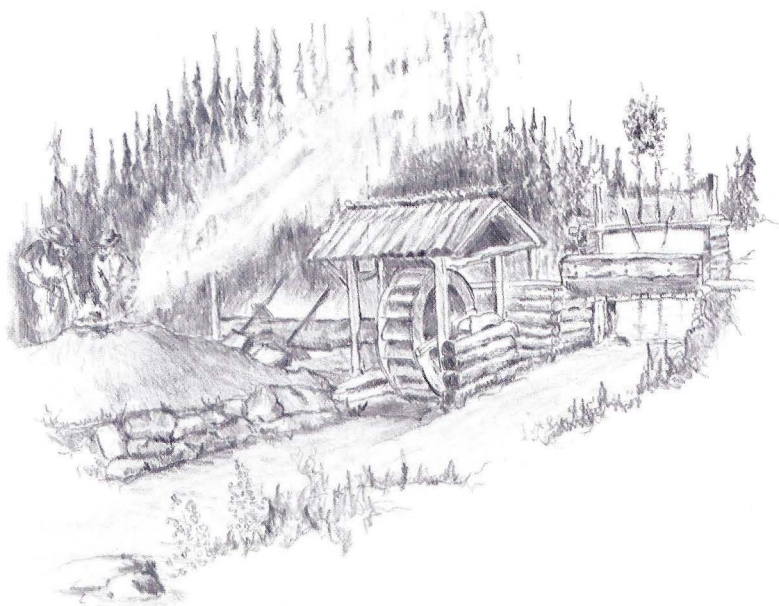
De kolbottnar som ännu finns kvar berättar för oss om bönder och torpare som brände kolmilor till smälthyttor och hamrar. Förutom att värma hyttorna ingick träkolen, i en av våra förfäder utnyttjad, men för dem själva helt okänd kemisk process.

Kol och syreatomer byter plats med varandra, under de timmar träkol, "fluss" (kalk) och malm sjunker ned genom masugnspipan. Då bildas tackjärnets molekyler, som är hyttedrivningens minsta beståndsdelar.

Hyttebruket var en process som våra förfäder skickligt manipulerade med hjälp av eld, kol, kalk, rostad malm, forsande vatten och blästerluft. Men själva visste de ingenting om den kemiska processen i hyttan och kunde därför inte förklara den magi, som startade, när de öppnade bäckarnas dammluckor och satte hyttans vattenhjul och bälgar i rörelse.

Tackjärnsblåsningens kemi var okänd för drängarna, som vaktade hyttorna. Med förundran bevittnade de resultatet av sitt arbete varje gång de öppnade hyttans fördämningar och lät järnet rinna ut för att stelna i en bädd av fin sand framför "utslagsbröset." Tackjärnsblåsningen öppnade dörren till den framtid våra förfäder skapade åt oss. Malmstenen förvandlades till tackjärn. Det var ett mirakel!

Bergsbönderna lärde sig göra tackjärn genom att på klassiskt sätt försöka och misslyckas, försöka igen och misslyckas igen. Men för varje nytt försök kom de ett litet steg närmare sitt syfte, att göra smidbart järn och stål av järnmalm från berghällar i skogen.

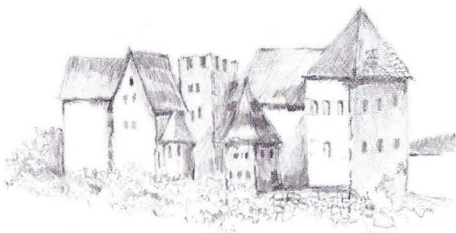
Våra förfäder inledde sina försök med bergmalm för mer än tusen år sedan. I början prövade de samma metod, som de sedan urminnes tid använt, när de gjorde smidbart järn av sjö och myrmalm.

Det svenska Rikets framväxt ställde från det andra årtusendets inledning högre krav på järnets kvalitet och krävde samtidigt en ökad volym stål. Den mängd malm våtmarkerna och sjöarna gav motsvarade då inte längre Rikets växande behov. Den medeltida moderniseringen hade tagit sin början. Allt detta inträffade för mer än tusen år sedan.

På 1100-talet blev den Sverkerska kungaätten "Herrar på täppan" i det framväxande svenska Riket. Sitt starka fäste hade Sverkerätten i borgen Näs, som låg på den sydligaste udden av Visingsö i Vättern, men deras huvudgårdar låg i Kaga strax norr om Linköping.

Från sina gårdstun kunde sverkingarna se en blå skogsrand på andra sidan sjön Roxen. I de skogarna smidde sverkerättens bergsbönderna en ny tid vid de bergverk de anlagt i Vånga, Stjärnorps och Hällestads nuvarande socknar.

Ingenting från den tiden finns dokumenterat, varken genom berättartradition eller skrivna dokument. Därför kan vi bara ana hur allt en gång började. Men vi vet ingenting med säkerhet!

Förvärvade kunskaper fördes ända in i vår egen tid vidare från en generation till nästa, genom att de yngre deltog i de äldres arbete. Fenomenet har kallats: "Den tysta kunskapen."

Men varifrån fick förfäderna sina första impulser att utveckla järnhanteringen?

För bara tvåhundrafemtio år sedan skrev en studiosus i Uppsala en lärd avhandling, där han använde Första Mosebok som en dokumenterande källa och ett bevis för, att smideskonsten var känd redan på Noas tid, långt före Syndafloden. Studenten blev godkänd och erhöll sin doktorsgrad. Hans professor hette Anders Celsius. Det var han som uppfann termometern. Ingen tvivlade ännu på Bibeln som all kunskaps källa!

Eller var det kanske Gruvgubben, som hade sitt långa pekfinger med i spelet kring smideskonstens uppkomst. Det var ju Gruvgubben, som höll Malmoxen fjättrad nere i Sörskatens berg och ingen kunde vara säker på vad Gruvgubbens nästa nyck skulle innebära. En sak vet vi. Det mest synbara beviset för hyttebrukets inträde i vår bygd är – eller var - kolbottarna. I våra gamla bergslagsskogar ligger förborgat ett kulturarv, som vi borde ta större ansvar för och känna större skyldighet att förvalta.

Kolbottarna i skogen, de kolbottnar som ännu inte är bortodlade, tillhör vårt kulturarv och räknas numera som lagskyddade fornminnen. Men lagen respekteras inte alltid. Därför kan de sista av Harry Martinssons kolbottnar försvinna. Författarens gläntor i skogen skulle inte längre finnas till!

Om det skulle ske. Då skulle vi bli ytterligare ett snäpp mer historielösa.

Denna broderade bonad har suttit fastspikad med "tennickor" på väggen ovanför utdragssoffan i en helt vanlig svensk torpstuga, hos en helt vanlig torpare, som inte ägde varken stugan, åkerlapparna eller den skog där hans enda ko betade vaktad av hans egna små barn.

MARSCHROUTE ÅT JAN PETER SVARTLING

Aron Oskarsson

"5 fot 10 tum lång, med blå ögon och brunt hår "

Den 8 november 1791 föddes i Lotorp, Risinge socken, en son till hammarsmeden Jonas Swartling och hans hustru Helena Qvarfot. Han fick i dopet namnet Johan Petter. I kommande skildring kommer han att nämnas, ibland med detta namn, ibland för Johan, Jan eller Jaen.

Föräldrarna tillhörde två kända smedsläkter och Johan fick nog tidigt följa med sin far till hammarsmedjan och där, ibland säkert hårdhänt, av fadern få lära att en hammarsmed hade att ta hänsyn till tre ting "eld, väder och vatten " för att bli en duktig smed. Sonen tog till sig kunskapen och blev efter avlagda prov inför hammarsmedernas ålderman och efter att ha betalt stadgade avgifter till ämbetets "hammarsmedslåda" både mästersven och mästare.

År 1820 gifter han sig i Tjällmo med Helena Löfqvist som var född 1793 i Motala. Samma år flyttar familjen till Kullerstad och Jan Swartling börjar som hammarsmed vid Skärblacka bruk, men redan 1823 flyttar han till Hällestad och Borggårds bruk. Han stannar där till 1833 då han flyttar till Djuckerö för att 1836 mantalsskrivas som smed vid Grytgöls bruk. Här tycks dock Jan Swartling haft svårigheter att uppfylla de krav som ställdes på en

hammarsmed. Han kallas efter en tid "hjälpsmed".

År 1843 anklagas Jaen Swartling för stöld, döms och i maj skrivs han in som fånge nr. 360 på Linköpings Kronohäkte. Under rubriken Personuppgifter skrivs: "Född 1791 i Risinge och bosatt i Hällestads s:n. Signalement: 5 fot, 10 tum lång med blå ögon och brunt hår. Orsak till häktning: Stöld. Borgmästare Palm. Ålder: 52 år. "Häktingen och straffet omfattar 22 dagar varav 10 dagar "vid vatten och bröd". Den 15 juni sänds Jan Swartling, till Länsman Åberg för att efter undergången kyrkoplikt "lös gifvas"! Nu följer alltså det kanske svåraste: att offentligt stå i kyrkan och betittas som tjuv!

Efter detta skamstraff, (fanns kvar till 1855), tycks Jan Swartling lämnat bygden och försökt att klara sig som "lösdrivvare". Det var i och för sig inte förbjudet att tigga men den som lämnade hemsocknen,

där lösdrivarna var kända, löpte givetvis stor risk att bli tagen som kringstrykare eller som försvarslös, alltså utan bevis om fast arbete. Redan år 1844 är också Jan Swartling tillbaka på kronohäktet i Linköping nu som fånge nr 339. Orsak: "Passlöst Kringstrykande. Kgs Befallningsh. i Carlstad." Efter 13 dagar blir han frisläppt den 31 maj: "Lös-gifven med pass till Hellestad socken på 6 veckor." Jaen Swartling tycks dock tagit en omväg för i januari 1845 är han åter på Kronohäktet i Linköping nu som fånge nr 77. Orsak till häktningen: "Försvarslöshet. Konungens Befh:de Örebro." Vistelsen i häktet varar i 112 dagar till 5 juni då han blir "afsänd till Tjellmo för att sedermera afgå till dess sista skattskrifningsort Hellestads socken".

Jaen Swartling tycks nu accepterat sitt öde och är från 1846 mantalskriven i Hällestad under rubriken "Lösdrifvare" som i husförhörslängden står i direkt anslutning till "Fattighuset". Familjen går nu också mot sin upplösning. Hustrun dör i lungshot 1847, sonen Per August gifter sig 1846, flyttar och blir efterhand hammarsmed i Ankarsrum, de båda döttrarna försvinner från bygden. Kvar blir den nu 55 årige f.d. hammarsmeden Jan Swartling! Hällestad socken bjöd inte bara på mat och logi utan krävde även arbetsinsats! I Finspångs kommunarkiv förvaras flera äldre arkivalier från Hällestads socken. Bland dessa finns en rotegång för smeden Swartling utskreven efter beslut vid sockenstämman som leddes av prosten P J Emanuelsson.

Marschroute åt Jan Peter Swartling den 15/10 1852

	Mantal	Antal dagar
Skånstorp	3	24
Kattorp	1/4	2
Stigstorp	1	8
Österby by	21/2	20
Hellestad Prästg	2	16
Hellestad Gästgifvareg	1	8
Öfre Bogetorp	1	8
Nedre Bogetorp	1	8
Westerby och 1/4 Kulla	23/4	16
Kulla Wimans	1/4	8
Emmetorp och 1/2 Kulla	11/2	12
Borggård	1/2	4
För 3 härdar		24
Skräddaretorp	1/2	4
Starrsjö	1	8
Karsvik	1/2	4
Sätra	4	32
Gylltorp	2	16
Ulfstorp	3	24
Bårstorp	1	8

Tillsammans omfattar Jan Swartlings "Marschrout" alltså 254 dagar och den går genom socknens centrala delar. Den vid den här tiden 60 årige Swartling borde som gammal hammarsmed, tycker man, varit väntad och uppskattad av de bönder som kanske inte kände sig hemma i de gårdsmedjor som fanns vid många gårdar och byar.

Jan Swartling förs, som nämnts, efter 1846 in under rubriken "Lösdrifvare" som följer direkt efter rubriken "Fattighuset". Efter 1857 ändras rubriken till "försvarslöse personer". Det är möjligt att vi ännu en gång möter Jaen Swartling utanför socknen. Det skulle i så fall vara 1859. Då skrivs nämligen f.d. smeden Johan Swartling in som fånge nr 370 vid Kronohäktet i Linköping. Han sägs vara född i Risinge (1788!), bosatt i Hellestad och Grytgöls by, ha blå ögon och brunt hår och vara 5 fot och 8 tum (10 tum på 1840-talet!) lång.

Orsaken till gripandet är "obehörigt kringstrykande, Poliskammaren i Norrköping". Han frisläpps 18 oktober med pass till Hällestad sn" och kvitterar då ut "medhavda persedlar: 1 grå rock, 1 svart väst, 1 par randiga byxor, 1 trasig skjorta, 1 par stöffvelskor, ett par trasiga strumpor".

År 1863 mantalsskrivs till slut den f.d. smeden Jan Swartling in under rubriken "Fattighuset" och på Fattighuset dör han den 5 april 1866 – 75 år och 5 månader gammal.

GAMLA TORP I SONSTORPS-SKOGARNA

Fotograferade hösten 2016 av Nils-Olof Johansson.

Holmsjöhult, ligger nära Holmsjön.

Fårfallet.

Örslehult, är ganska förfallet och kommer att rivas.

Lindhem

Ämtetorp, ligger i närheten av Ämten.

Humletorp ligger i närheten av Bleklången.

Äskedalen.

Annelund.

TORPENS HISTORIA

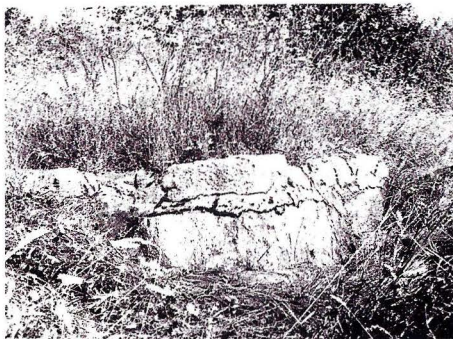
Magnus Lindqvist, Ritva Soukka

Torpens historia är ett specialarbete från gymnasietiden gjort av Magnus Lindqvist och Ritva Soukka 1980. I början beskrivs torpens historia allmänt, den andra delen handlar om Hagtorpet, ett av Hällestads prästgårds fem torp. Det handskrivna originaldokumentet med bilder finns i arkivet i Hembygdsgården. Här följer ett utdrag som handlar om Anders Petter Andersson, Hagtorpets brukare under åren 1890-1896.

Hagtorpet utgjorde, tillsammans med Mellantorpet, Klockaretorpet, Sandtorpet och Lugnet, Hällestads prästgårds fem samtliga torp. Fyra av dess torp ligger på rad ca. 1-1,5 km från prästgården. Det femte torpet, Lugnet, var beläget ytterligare två km. från prästgården långt inne i skogen. Mellantorpet och Klockaretorpet bebos fortfarande året runt medan Sandtorpet tjänar som sommarbostad. Lugnet revs i början av 1970-talet och Hagtorpet någon gång under 1941.

Boningshuset på torpet var uppfört av timmer och på senare tid blev det försett med tegeltak, tidigare var taket troligtvis täckt med spån.

Stugan var under senare år rödfärgad och mätte 7 x 4 meter och var 4 meter hög.

Torpstugans stenfoot

I huset fanns en förstuga, ett kök och ett rum, den s.k. "stugan". Både köket och rummet drog nytta av den ofantliga murstocken som var belägen mitt i byggnaden. I köket fanns en spis för matlagning, bak och dylikt och i rummet en öppen spis för uppvärmning av huset. Ovanpå rummet var en liten vind som användes endast som förvaringsplats för diverse saker. Ett årtal inristat i en stock som hörde till boningshuset tyder på att det byggdes någon gång mellan 1700 och 1750.

Ladugården och logen, vilka var

belägna ett tjugotal meter från stugan, mätte 25 x 5,5 meter varav själva ladugården, d.v.s. djuravdelningen, upptog ca. 8 meter. Taket på denna byggnad var täckt med spån. Ladugården och logen härstammade från samma tid som böningshuset.

Sammanbyggt med logen var körhuset som mätte 7 x 8 meter. I körhuset spändes en häst eller en oxe, eventuellt två, framför en bom kopplad till en växel. När hästen/oxen sedan gick drogs växeln runt. Den var med en kraftöverföringsaxel kopplad till tröskverket. Körhuset byggdes troligtvis under senare delen av 1800-talet.

**Hagtorpets brukare 1890-1896,
Anders Petter Andersson**

Eftersom Anders Petter förut livnärt sig som snickare blev han nu tvungen att på avträdarens, svärfaderns, auktion köpa allt som behövdes för att bruka torpet. Det omfattade både husdjur och åker-

bruksredskap. Den affären blev mycket kostsam för den tillträdande torparen. Tack vare att en nära släkting till Anders Petter trädde emellan med lite reda pengar kunde han emellertid klara av att överta torpet. Under tiden på Hagtorpet utökades barnskaran med ytterligare tre barn.

Parets äldste son Carl, som fötts vid Mossen, hade nu uppnått den åldern då upplevelsorna stannar kvar i minnet. Tiden på Hagtorpet kom för honom att betyda mycket. Vid vuxen ålder flyttade Carl till Amerika. Carl Anderssons egentliga förnamn var Leonard, namnet Carl tog han när han flyttat till Amerika. Där skrev han år 1937 ned sina barndomsminnen till stor del innehållande händelser från Hagtorpet. Vi låter nu Carl genom sina minnen spegla lite av livet på torpet:

”Det var just inget stort lantbruk, endast 11 tunnland åker. De kunde föda 3-4 kor, ett par unga stutar och så en gris eller två. Några höns måste ju Lina också ha och ibland ett får. På denna plats levde vi i sex år och många var de erfarenheter vi under den tiden fick genomgå. Missräkningar, olyckor med både fä och folk jämte hårt arbete var vår lott under de åren. Då vi flyttade till Hagtorpet var barnen tre, då vi flyttade därifrån var vi sex. Men det

var under tiden vi barn mottog de djupaste intrycken, lärde att förstå något av livet, se omgivningarna och lärde känna folk från när och fjärran”.

Carl fortsätter att berätta om:

”Barndomens lekar. Det fanns på den tiden i Hällestad inga organiserade idrottsföreningar eller dylikt utan barnen och ungdomen lekte enligt ganska enkla regler eller utan några regler alls. Men, man hade roligt på ett hälsosamt och oskyldigt sätt. Att spela boll var en av dessa lekar under sommartiden. En annan lek var att slå trissa. På gräsmattorna byggde barnen lagård och stall med ris och kottar från gran och tall. Och många timmar tillbragtes således i solens värme bland små tjärblomster, kattfötter och under suset av skogens granar och surrande bin.

Vid torpet var det många saker och förhållanden som kunde intressera både de större och de mindre av barnaskaran. ”Fallet”, en liten björkhage med stenar, enbuskar och höga björkar var en idealisk lekplats. Där lekte Linas och granarnas barn mången intressant lek i sommarens dagar, ”kurragömma” var en av de lekar man gladde sig åt. Och då vinterns driva täckte marken var ju källkåkande en daglig förstörelse. På regniga dagar

var barnen i körhuset där tröskverksvandringen var, samt i vedboden eller höladan. Ett litet stycke in i skogen bakom torpstugan fanns också en liten vattendamm. Det hände sig nog ibland att vi barn försökte att bada där men vattnet blev så lätt lerigt att det inte var mycket glädje i det. Från denna damm rann det en bäck ner förbi torpstugan. Vid den tillbringade barnen mången munter stund. Då drivan smalt för solens strålar sökte man efter de första blåsipporna och snart kom också vitsippor och gullvivor.

Men det var ju icke bara lek. Så snart barnen var stora nog måste de ta del av arbetet och hjälpa till och ett av det första de hade att lära var att diska. Detta var just icke så behagligt arbete men det fick inte sättas i fråga. Så var det vedhuggning, vattenbärning och bärplockning. Ofta, särskilt sommardag, fick Linas pojkar gå med middag till drängen, antingen ute på gårderna där man arbetade eller också ner till drängstugan vid gården. Pojkarna fick också hjälpa till vid skogsplanteringen. Snart efter att Anders Petter med sin familj flyttat till Hagtorpet blev den äldste pojken gammal nog att börja skolan. Och efter som åren gick blev det de andra barnens tur. De kom att gå i skolan i Hällestads by och skolhusen var så placerade att de

utgjorde en slags flyglar till kyrkan. Barnen gick sex år i skolan och därefter en kort tid i fortsättnings-skolan, sedan skulle man gå och läsa för prästen.”

”Kvarnresan. Linas gamle far var en seg och uthållig gubbe och han arbetade villigt vid torpet. Det var också han som för det mesta for till kvarnen för att mala. Vid dessa kvarnresor fick ofta en av de större pojkarna följa med för sällskap och hjälp. I sakta tempo drog de brokiga stutarna lasset till Sonstorps kvarn. Avståndet var ju icke så långt, men färden tog sin fulla timme. Då morfar och pojken kom till kvarnen kunde det hända att de fick vänta länge förrän deras tur kom att mala ty det kunde vara ett parlass med säd ända från Tjällmo socken där det icke fanns någon kvarn. Men vän-tetiden blev just icke alltför lång för de kvarnresande. I kvarnen fanns en stor snickarstuga som under vintern hölls varm. Den fick också tjäna som väntrum. På Sonstorps Bruk fanns också sevärheter och Linas pojke var alltid intresserad att beskåda dess. I samma sakta tempo som morfar och pojken kom till kvarnen återvände de hem, men hela dagen har använts och kvällens sol sjunker ned innan de når hemmets härd.”

Här fortsätter Carl sin berättelse med att tala om familjens olika

arbetsuppgifter:

Mors arbete

”Det är lättare att tänka sig än att beskriva hur lång arbetstid torpar-hustrun måste ha och hur upp-märksamt hon måste passa tiden så att maten var färdig då den skulle. Detta jämte att se efter barnen, karda, spinna och väva, mjölka korna, arbeta på åker och fält samt samla in under sommaren av skogens bär och rensa i köks-trädgården var ett långt program.”

Fars arbete

”Far själv kunde ej ha råd att gå hemma och arbete, han måste ut på bygge både när och fjärran för att bidra till den ständigt väx-ande familjens underhåll. Några dagar var han ju hemma under den brådskande skördetiden, men eljest hade han hjälp av morfar som ännu orkade knalla och arbeta.”

Familjens gemensamma sysslor

”Slåttergänget var så kallat därför att man bad sina goda grannar att komma och hjälpa till med att slå höet på ett givet fält eller en äng. Grannsämjan var i regel sådan att grannarna med glädje kom med nödvändiga redskap en kväll efter att de sedvanliga sysslorna var undanstökade. När arbetet var full-bordat tågade man i slutet tropp till husbondens hem och där traktera-des arbetarna med en välför

tjänt kvällsvard. Detta var all den betalning de fick eller begärde men den som fått hjälpen återgäldade denna tjänst på ett eller annat sätt en annan gång.

Det samma var också förhållandet då man hade revgänge. På hösten när potatisen plockades sorterade man ut de allra största, de skadade och grönfläckiga potatisarna.”

”Efter att plockningen var fullbordad och skörden samlad i källare och gropar för vinterförvaring tog man fatt på att riva potatis till potatismjöl. Då var det i regel grann-gummorna man ombad att komma men även män fick äran. I ett tjänligt rum där det var varmt och hyggligt samlades man med fat och rivjärn och potatis bragtes in. Man hade en god pratstund tillsammans på samma gång som potatisen mosades sönder. Kaffe och mat serverades såsom ett tecken på tack-samhet.

Under dagarna som följde hade mor ett stort arbete med att sila och skölja potatisgröpet så att det vita mjölet kunde utvinnas. Därtill användes mycket vatten och många kärl vari potatisvattnet fick stå, så att stärkelsen kunde sjunka. Det tog också flera dagar i anspråk för det arbetet. När potatisstärkelsen var ren måste den torkas. Då eldade man i bakugnen med några

stickor till lagom värme varefter den fylldes med stärkelseklumpar lagda på papper och plåtar. När stärkelsen var torr samlades den i vita säckar till förvar för vinterns behov.

Tröskningen var ett stort företag. Ett par oxar till måste lejas och två eller tre människor måste anställas en tröskningsdag på Hagtorpet. Om det var skoldag för mig måste jag vara hemma och köra tröskverket. I körhuset utanför logen fanns det stora tröskverkshjulet försett med två kraftiga bommar stickade ut likt vingar från hjulet. Oxarna blev förspända och de körande poj-karna fick vandra efter för att driva de tröga djuren till tillräcklig fart för tröskverks cylindern på logen. Ja, på logen låg cylindern i sin runda låda med tillbehörigt matarbord. I en låda vid änden av detta bord stod far och sände ned i den surrande cylindern just lagom mycket otröskad säd för denna att ”slå ur”. Då halm och säd med stor fart kom ur cylindern och hamnade under matarbordet var det i regel mor som med en lätt räfsa drog ut halmen vilken därefter togs omhand av ett par män försedda med högafflar varmed de rystade ur säden från halmen. Under tröskningen måste man ofta stanna så att dragdjuren fick lite vila, ty det var ingalunda ett lätt lass att draga verket med tillräcklig hastighet.

Jag kan ännu erinra mig när far i den lilla luckan ropade håå! och pojkarna svarade med proo! vilket antagligen ljöd som ljuv musik i oxarnas öron. Vid dagens slut låg då en stor bunge med säd på loggolvet och halmen var i ladan eller också stackad i dös utanför logen.

Bykdagar, nu må ingen tro att det var måndag som var en bykdag. Nej, av dessa var det inte mer än tre eller fyra på året. På de stora gårdarna i Hällestad hade man ju "brygghuset" med all bekvämlighet i form av inmurade grytor – ja kanske t.o.m. en klappbassäng – men på torpställena och vid backstugorna sattes bykgrytan i en eldplats byggd av gråsten nära en källa eller en bäck där vatten lättast kunde erhållas. Dit bragte man byksåar och kar jämte andra redskap som måste användas – ja och så ved och det mycket!

Då det icke byktes oftare än som ovan nämnts betyder det att det måste finnas flera set av underkläder för familjens olika medlemmar. Därför när man bykte var det inte små högar av kläder som skulle göras vita. Och vita blev de också. Det myckna arbetet vid ett sådant tillfälle fordrade hjälp. Man lejde en eller flera "tvättgummor". Vissa kvinnor hade gjort det till ett yrke att gå från plats till plats och tvätta.

Dagen i förväg lades kläderna i blöt och så tidigt följande morgon begynte stukningen. Det var då det första lagret av lort skulle gnidas ur. Detta skedde med mycket varmt vatten, rikligt med såpa och kroppskrafter. Efter att kläderna blivit rena blev de packade in i bykaret. Detta senare var ett tråkäril av stora dimensioner placerat på en likt ett kors byggd stol med fyra ben. Det första som lades i detta kar var ett lager med träpinnar av björk. Ovanpå dessa pinnar lades asksäckarna, vilka var väl omlindade med gamla lakan. Pinnarna hindrade säckarna att komma för nära botten av karet. Därefter täcktes säckarna och karets sidor med grövre lakan och så började man lagra in kläderna allt eftersom de blivit tvättade. När alla kläderna var i karet började man "byka på". En full gryta med vatten sattes i kok och med bykskopan östes vattnet över kläderna i karet. När allt vattnet var på karet togs den plugg som satt i det runda hålet vid karets botten ut. Och vattnet var nu icke längre klart. Askan i karets botten hade gjort det till lut. Denna lut blev så öst tillbaka i grytan för ett nytt uppkok och på detta sätt östes lut över karet en sju, åtta gånger. Den sista gången ösningen ägde rum fick luten stå på karet till nästa morgon. Och det var "klappdagen". Då skulle kläderna sköljas så att luten gick ur, men sköljningen var

icke nog – de måste också "klappas". Detta skede med ett klapprå försett med handtag. De i det kalla vattnet doppade kläderna lades på en bykstol. Denna var gjord av en tjock planka i vilken fyra träben inborrats, det en paret kortare än det andra. Med ett klapprå blev nu kläderna hårt behandlade så att grannarnaruntkundehörattdetkvar klappdag hos någon. Om lyckan var god fick man kläderna torra på samma dag, eljest var det nog besvärligt innan de blev färdiga att manglas.

Linodlingen. På Hagtorpet odlades naturligtvis de vanligaste sädeslagen och rotfrukterna, men Anders Petter insåg den stora betydelsen av att odla lin för hushållets behov.

En linåker är en vacker syn, allra helst då linet blommar. Dess små, blåa blommor med en gul center fågnar ögat och på avstånd synes det som blå vingar då vinden drar över fältet. När linet är moget, det är då fröet i de små runda fröhusen är brunt, måste linet skördas. Detta sker genom att rycka det upp med roten. Man låter det inte ligga på åkern utan man kör det kärvade linet till logen där det först blir befriat från linknopparna. Detta sker med en repa – en bräda med tätt sittande järnpikar i rad.

Linnet bindes åter i kärvar och får

ligga en tid tills man får bättre tid närmare hösten, ty linet mognar tidigt. På hösten, efter att ett havrefält är skördat eller en första årets gräsvall, bredes linet mycket tunt över fältet i ordnade strängar. Där får det ligga i ca. tre veckor i regn och solsken för att ruttna. Den träartade delen av linstjälken blir då lätt att bryta, särskilt då den blir torr. Efter denna tid och på en solig, torr dag samlas linet upp och bindes åter i kärvar för att invänta den tid då man skall "bråta". Då detta skall äga rum måste man ha rikligt med hjälp. Anders Petter hade funnit på att göra en "basta" ute i det fria. Vid en stor sten i skogsbrynet grävde han en lång och djup grop. Det hände sig att denna sten hade en flat sida som gick lodrätt ned i jorden. De andra tre sidorna av gropen byggdes upp med en stenmur ungefär till knähögt.

Då dagen kom då man skulle bråta gjordes en eld av grov ved nere i gropen och över gropens öppning lades barkade stänger. På dessa lades nu linet för att bli riktigt torrt men måste samtidigt vändas och ordnas för att inte svedas eller fatta eld. Då linet var torrt fick en man så mycket han kunde hålla i en hand och begynte bearbeta linet i bråtan. Detta var en slags sax – tre tunna bräder med skarpa eggarna som satt en ram som stod på marken. Två andra tunna bräder

var fästade i ledgång vid bräderna. Med dess skarpa bräder bröts linet så att skärvorna bröts av och föll från "tågorna" – fibrerna. Detta var ett hårt och mödosamt arbete och en handfull lin gick från en till den andra mellan var gång den värmdes. Lina tog den sista turen och lade sista hand vid bråtan, man hade nämligen tre eller fyra bråtor i gång. Några dagar senare skulle linet skäktas. Åter togs en handfull och lades över en på änden stående bräda som var formad som en sadel och med skäktniv bearbetades linet för att avskilja flera av skärvorna och de grova fibrerna. Skäktniven var en tunn, lätt bräda med handtag."

"Nästa procedur var häcklingen. Häcklan var en bräda försedd med fina stålspikar ordnade i en fyrkantig grupp. Över dessa drogs linet och då avskildes blånorna från tågorna. Blånorna formade sig som ull men tågorna behölls i handen och blev slutligen fina, ordnade och glänsande tågor varav det fina linnetyget skulle vävas.

Under vinterdagarna som följde blev det för Lina att spinna och väva för familjens olika behov. Detta tyg blev starkt och varaktigt men att ligga på lakanen när de var nya var sannerligen inget dunläger, ty det fanns ännu kvar små skärvor som stack i skinnet. Men efter en

eller två tvättningar blev lakanen mjuka och behagliga."

Carl berättar här vidare om:

Bittra erfarenheter

"Under de sex eller sju år som mor och far var torparfolk fick de erfara flera olyckshändelser, antingen med dem själva, med barnen eller också med kreaturen.

En av de allra bittraste var när Anders Petter själv skadade sitt öga. Han hade farit till smedjan som en av grannarna ägde med ett fordon för att få det reparerat. I smedjan hade de bråttom så Petter tänkte att själv göra sin reparation. Därvid skulle han hugga av en spik på städet och då hände det sig inte bättre än att den avhuggna änden flög rakt upp i hans ena öga och skadade ögonhinnan. Det blev svåra smärtor och så snart han kom hem måste han fara till doktorn. Detta hände ett par veckor innan jul och det tog lång tid innan Anders Petter kunde arbeta. Han förlorade synen på det ögat och det vållade honom mycket svårigheter i hans yrke.

Gamla mormor som också bodde på torpet tog denna händelse djupt till hjärtat i det hon fruktade ekonomiska svårigheter. "Nu kan vi ju inte ens få ett par juleljus till jul." Uttrycket visar hur viktigt man ansåg det vara att ha stearinljus vid

juletiden.

En annan olycka var den med två av Linas och Anders Petters pojkar i ladan varvid en av dem fick sin högra hand halvvägs avhuggen. De befann sig i ladan och de menade att hjälpa till med att skära halmen kortare åt kreaturen. Detta gjorde man med skärkistan, en öppen låda som vid den ena änden hade en ram. I denna ram var det inpassat en annan rörlig ram försedd med en kniv. Den näst äldste av pojkarna skulle "mata" under det att den andre skötte kniven. Nu hände det sig inte bättre än att den första nämnda hade sin hand under kniven då den andre högg till. Kniven skar av alla senor på handen utom tumsenan. Med stor förskräckelse sprang båda in i stugan, under detta sprutade blodet på vägen från ladugården till stugan så snön var bestänkt med röda droppar.

Kommen in i köket stänkte blodet ända upp på fönstergardinen. Nu var goda råd dyra. Vad skulle Lina i sin förskräckelse göra för att förhindra att pojken förblödde? Jo, hon erinrade sig den renade bomull som Anders Petter hade köpt när han skadade ögat. Hon tog en stor vadd av denna och stoppade den i det gapande såret, så fick hon fatt i rena linnenrasor och lindade runt armen, mycket hårt. Detta stannade blodflödet och hon fick tid att

tänka på vad att göra näst. Och det var ju att få pojken till doktorn.

Anders Petter, som vi tillfället inte var hemma utan arbetade borta, lyckades man få fatt på. Han fick hjälp av en man med häst och vagn och det tog tillsammans pojken och for till doktorn i Tjällmo. Denne syntes dock inte ta sin plikt på allvar, ty han tog ej reda på de avhuggna senorna för att sy dem samman utan lade bara en spjälk under armen och la förband över såret utan att rensa det. Följden blev att senorna drog sig samman och brosk växte emellan så att handen blev sned och fingrarna ej kunde röras var för sig. Hela livet fick den skadade pojken bära märket av denna olyckshändelse. Senare i livet lyckades en operation ta bort en del av sjukvårdens försummelse.

En gång hade Anders Petter och Lina en ledsam erfarenhet med en ko. De hade beslutat sig för att öka till antalet av de få kreatur de hade så Anders Petter for till Tjällmo marknad och köpte en ko. Allt gick väl tills de kom nära hemmet då en liten bro på vägen skulle passeras. Detta vägrade kon att göra varför Anders Petter ledde den en omväg. Därvid måste de gå över ett dike. Kon hoppade över lätt och ledigt och de nådde hemmet i vad som

syntes ett välbehållet skick. Men morgonen därpå kunde kon inte resa sig. Flera ansträngningar gjordes att hjälpa den på benen, men strax sjönk den ned igen och alla försök misslyckades. Det återstod nu intet annat än att slakta den. Det var ett hårt slag. Lina hade väntat att i den erhålla en god mjölkko, men nu måste den slaktas. De hade betalt den med dyra pengar och något slakthull hade den ej. Förlusten blev därför mycket kännbar. Men alla prövande händelser var i jämförelse ringa mot den välgång familjen hade i mycket annat. Åkrarna bar jämförelsevis goda skördar och barnen var alla välskapade och fulla av liv och hälsa. Det blev nog svårt ibland att skaffa kläder och mat till de många slitvargarna men ingen av oss behövde gå hungrig till sängs en enda kväll.”

Källförteckning

- Torparna, Ivan Svanström
- Jordbruk under femtusen år, Albert Eskeröd
- Husförhörlängder 1760-1897
- Folkbokföringslängder 1897-1940
- Handlingar gällande laga skifte i Österby
- Syneprotokoll 1890, 1896, 1918
- Arrendekontrakt 1919, 1929, 1948
- Carl Andersson barndomsminnen

Intervjuer

- Östen Pettersson
- Ada Karlsson
- Gottfrid Andersson
- Birger Andersson
- Elsa Gustavsson
- Margit Landgren
- Nils Karlsson
- Rune Mellström

Dags att förnya era trycksaker?

Ring eller maila för offert!

Visitkort, brevpapper,
kuvert, fakturor...

Roll-up,
klistermärken,
dekaler, skyltar...

Flygblad,
broschyrer,
bröllopsprogram...

Digitaltryck

**Snabba
leveranser!**

**Nu finns vi på
Skäggebyvägen 33
(granne med Willys)**

0122-165 04

011-10 72 94

info@screenprintab.se

**SCREEN
PRINT**

Trycksaker ♦ Reklam ♦ Profilerings

www.screenprintab.se

Tanka billigt och nära -

vinst för både dig och miljön

Kör du en omväg för att tanka billigare är risken stor att det kostar mer än du sparar.

Så gör både plånboken och miljön en tjänst och tanka på din lokala din-X. Det är nära och du får lågpris direkt i pumpen, oavsett hur du väljer att betala.

Välkommen!

din-X automatstation i Hällestad

Utmed riksväg 51, Tel. 0122-502 60

dinX

Lågpris nära dig